

ЛІТЕРАТУРА

1. Бархударов Л.С. Язык и перевод. Вопросы общей и частичной теории перевода / Л.С. Бархударов. — М. : Международные отношения, 1975. — 240 с.
2. Бреус Е.В. Основы теории и практики перевода с русского на английский: [учебное пособие] / Е.В. Бреус. — М. : УРАО, 2000. — 207 с.
3. Голдінг В. Володар мух / В. Голдінг; [переклала з англійської Соломія Павличко]. — К. : Основи, 2000. — 252 с.
4. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Частина 2. Лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі / В.І. Карабан. — Вінниця : Нова книга, 2001. — 304 с.
5. Комисаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) / В.Н. Комисаров. — М. : ЭТС, 2000. — 192 с.
6. Мамрак А.В. Вступ до теорії перекладу. — К. : Центр учбової літератури, 2009. — 303 с.
7. Швейцер А.Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты / А.Д. Швейцер. — М. : Наука, 1988. — 214 с.
8. Golding W. Lord of the flies / W. Golding. — New York : A wideview / perigee book, 1954. — 190 с.

Т.Л. Видайчук

Київський університет імені Бориса Грінченка

**«ЗАПИСКИ» І.Г. ГАЛАГАНА — МАЛОДОСЛІДЖЕНА ПАМ'ЯТКА
СТАРОУКРАЇНСЬКОЇ МОВИ XVIII СТ.**

З другої половини XVIII ст. високоосвічена еліта Лівобережної України, значною мірою зросійщена (особливо у 70–80-ті рр.), докладала зусиль до розбудови імперської держави, її культури і мови, працюючи перекладачами в Сенаті, радниками в колегії іноземних справ, у дипломатичних місіях, адміралтействі. Різнопрофільні експедиції П. Ричкова (1762–1772 рр.), С. Гмеліна (1768–1774 рр.), С. Паласа (1771–1776 рр.), В. Зуєва (1781–1782 рр.) та А. Шафонського (1784–1785 рр.), направлені для вивчення окремих регіонів Російської імперії, не обходилися без активної участі українців у збиранні та виданні матеріалів (А.Шафонський, Ф. Туманський та ін.). Як записки паломників (Записки В. Григоровича-Барського 1723–1747 рр.), так і мемуари

дипломатів (А. Матвеева, П. Крекшина, І. Желябузького та ін.) пов'язані з пізнанням матеріальної і духовної культури народів Європи, виробництва на основі процесів механізації, загалом суспільного прогресу. Навчаючи своїх дітей за кордоном, українське дворянство відвідує театри, картинні галереї, виставки, благодійні заходи гуманістів, вивчає переваги в архітектурі, парковій культурі, транспорті, оздоровленні, волевиявленні, дозвіллі тощо. Такий зміст мають і «Записки поседневнії» І.Г. Галагана, що писані російською мовою староукраїнської редакції [1, 35]. Автор перебував у близьких стосунках із президентом другої Малоросійської колегії, фельдмаршалом П. Румянцевим-Задунайським, радником Колегії іноземних справ та членом посольства українцем Г. Політикою. Заїздив у столиці багатьох європейських держав, полишивши у своєму щоденнику цікаві узагальнення та щирі зізнання. У дискурсі української історичної лінгвістики вже звучала думка про те, що пам'ятка варта друку й уваги мовознавців [1, 39].

Іван Григорович Галаган — представник освіченої козацької еліти Лівобережної України. Він служив у козацькому війську, мав почесний титул бунчукового товариша, чотири роки (1763–1767 рр.) правив прилуцьким полком, у 1780–1790 рр., був повітовим суддею в Прилуках, надвірним радником. Як свідчать виявлені закордонні паспорти на І.Г. Галагана, він справді перебував упродовж 1781, 1785–1786 рр. у європейських подорожах у зв'язку з навчанням сина в Лейпцигу [3]. Про «трикратну поїздку» автор згадує у «Пунктах духовной» [4].

Оригінал рукопису зберігається у фондах Інституту рукопису НБУ ім. В.І. Вернадського, він складається з двох частин: Книга I — подорожні записи до Лейпцига і столиць сусідніх держав упродовж 1781 р., Книга II — записи подорожей між містами Париж — Мюнхен — Краків — Київ протягом 1785–1786 рр.

Із записок Західна Європа XVIII ст. постає через призму бачення українця на основі порівнянь з рідним краєм: *Зараз вѣхали поузъ деревушкѹ Фиаць ... всю в саду (ЗГ I, 39 зв.); Гады птицями і соловьями изобилуют, ... конхъ же голоса в забвение приводят (ЗГ I, 39 зв.); Вѣхали в славную рѣкѹ Рейнгъ, которая шире Днепра (ЗГ I, 35); Приѣхали в город, воге.мскую столицѹ Прагѹ — весьма великій хорощій, но ѹлицы тѣсныіе і кривии (ЗГ I, 25 зв.).*

Живомовна стихія з виявом поліських форм бере гору у викладі: *ноччѹ дощъ ішолъ (ЗГ I, 50); дна (ЗГ I, 55 зв.); вѣра далѣ вѣхат*

не дозволила (ЗГ I, 41 зв.); въ ради (ЗГ I, 31 зв.); над нею на горѣ замок розвалениі стонть (ЗГ I, 42 зв.); Мѣстечка сидят всі понад рѣкою (ЗГ I, 46), Переїхали рѣчку, поѣхали на пректрютю горю въ провожденіи вѣтрѣ холодного і дощу и насилѣ одѣхали. Выдно поля, вынограды, горы, лугы, мѣстечка, села, дома (ЗГ I, 42).

Важливо відзначити метафоричні переноси, порівняння, означення, які надають тексту виразного авторського забарвлення: Квартира ж наша видом на Рейн, ... а берег ұспанъ голанскими и разными кораблями, пором ходить великій (ЗГ I, 45); Розсѣяно много жилищъ, на пододіе хѣторцовъ (ЗГ I, 42 зв.); В мѣстечку Чопѣ улицѣ правильніи і широкіи (ЗГ I, 27 зв.). Такі ж переноси виявляємо в уважних замальовках сірчаних лікувальних ванн та сухих бань: ідет пара сѣрчаная, в ней сидѣть должно на скамейкѣ в халатѣ байковомѣ. Голова же сидящаго на свободѣ взятая в доски съ днрюю на подовне кѣны і около шен обкладывается полотенцем, дабы пара не задѣшила (ЗГ I, 57).

Автор у дусі просвітництва XVIII ст. дивується вольностям на виборах бургомістра: Удивительно, что в городѣ Бургсетъ всем весьма великая вольность: всякъ дѣлаеть што хотя и не боится никого. Гарнизона и дисциплины нѣтъ... (ЗГ I, 53). Тривалі громадські сперечання з приводу перевиборів міського голови скінчилися відрадною несподіванкою: в 12 часу ішолъ народъ съ музикою і кричали: «Виват!» бургомістру старому, коего потвердили опять (ЗГ I, 56 зв.). У цьому уривку тексту слово дисципліна виявляє актуальне раніше значення «покарання, штраф» [2], натомість потвердити — явний неологізм (на основі семантичного зсуву).

Непересічне значення пам'ятки і для вивчення термінологіки, засвоєної із західноєвропейських мов у галузі градобудівництва, паркової культури та вияву інтер'єру: березовая алея (< фр. allée) (ЗГ I, 41 зв.); герби вызолочениі на потолкѣ около плафона (< фр. plafond), друга весьма велнка зала (< нім. saal, фр. sale), открыт бѣфетъ (< фр. buffet) (ЗГ I, 33); есть в Лейпцигѣ кирха (< верх.-нім. kirche — церква) съ колоколнею, коеі кѣпола (< фр. coupole, іт. cupola) здлани в весьма высокіимъ шпилем (нід. spijl, ниж.-нім. spill) разными фигурами стонт невредима (ЗГ I, 29). Дорога, сажена в 4 ради деревомѣ фрѣктовим (контекст засвідчує заміну давнішої форми овощни дерева (ст.-сл.) на новомодний для XVIII ст. вислів фрѣктови дерева), каменная проспективная (від проспект < нім. prospect — перспектива) (ЗГ I, 33 зв.). В другомѣ этажѣ (< фр.

étage) *крѣсло імператора стоитъ (ЗГ I, 48). По обѣдѣ поѣхали і стали в Дрезденѣ, в отелѣ (< фр. hôtel) Линденбергеръ на площадѣ противъ картинной галереи (< нім. galerie, фр. galerie) (ЗГ I, 29). Лексема *галерея* вживається ще на означення критих наземних переходів для просування викачаної ропи на соляних заводах: ... *ропа гонится насосами в разніи долгиі галереи наверху (ЗГ I, 31 зв.)*.*

Лексика, пов'язана з помешканням, оздоровленням та культурним дозвіллям: *до 21 марта проживалъ я время в Лейпцигѣ, то в квартирѣ (< нім. quartier, голл. kwartier), то в гостях, то в себе, то на променадахъ (< фр. promenade) в комедіях-концертахъ (< нім. konzert < іт. concerto). Рано ходили для моціона (< нім. motion < лат. mōtionem) по предложеніи доктора і за городъ в садъ зъ домою, где совѣрается общество прѣжи(х) для игри і называется сие мѣсто фоксаль (< фр. faukeshall) (ЗГ I, 49 зв.)*. Слово замінене згодом новим запозиченням з англійської мови *вокзал*, що мало у минулому те ж значення.

Друга частина щоденника поглиблює наші уявлення про архітектурну лексику, театральну та суспільно-політичну термінологію, що значною мірою виявляється засвоєною у колах дворянства (усним шляхом), як-от: *Видѣли игравшую воду в избовиліи в каскадахъ (< фр. cascade), много фонтановъ (< іт. fontana), ... были в театрѣ, в комедіи съ пантомимомъ (< гр. παυτομμος), ... в театрѣ-варьете (< фр. varietè) (ЗГ II, 38); Были на нѣмецкой оперѣ (< іт. opera): театръ великъ очень, мѣзика самая хорощая и великая, но актеры и актриссы (< фр. actrice) противу французскихъ своимъ искусствомъ не будѣтъ (ЗГ II, 55); Съ подъ пѣдестала (< фр. piedestal) Августова есть бассейнъ (< фр. bassin) (ЗГ II, 55); Церков соборная архитектуры (< лат. architectura) старинной ... перегорожена двумя великими иконами в мраморныхъ колонадахъ (фр. colonnade) (ЗГ II, 40 зв.)*. Лексика вищих судово-урядових органів, дипломатії: *В парламентѣ (< англ. parliament, фр. parlement) ... в присутствии 80 членовъ ..., одинъ с конхъ президентъ (< нім. president). Былъ і г. консулъ (< лат. consul) російскій (ЗГ II, 29); Сей городъ въ давности былъ ... резиденціею (< польс. rezydencja < нім. rezidenz) імператоровъ (ЗГ II, 49 зв.); Пріѣхалъ въ городъ и братъ імператора Фердинанд, принць (< верх.-нім. prinz, < ст.-фр. prince) съ сѣпругою (< ст.-сл. сѣпржга) (ЗГ II, 47 зв.); ... говоритъ кюріеръ (< фр. courier) съ Подсама, что король прускій умер (ЗГ II, 27 зв.)*.

Нарешті, оновлена термінологіка, пов'язана із далекими мандрами, транспортом та мореплавством: **Божією помістю почався мой вояжъ** (< фр. *vojage*) **1785 года августа 8 д[ня]. Не спавши, взялъ экстрапосту** (нім. *extrapost*) і **поѣхалъ на всю ночь** (ЗГ II, 27 зв.); **Шкиперъ** (< нідерл. *schipper*) і **матроси** (< голл. *matroos*), **оставивши насъ на яхтѣ** (< голл. *jacht*), **упивались въ городѣ** (ЗГ II, 35). **Насилу привились в м. Бохно на прошлогоднюю мою дорогу цесарскую ж, то есть шоссе** (< фр. *chaussée*) (ЗГ II, 78).

Не оминаючи загальнокультурного значення пам'ятки, звертаємо увагу на деякі критичні зауваження автора про переваги природної здорової краси людини над штучною: **В вѣнѣ большая часть женского пола пригожих, а красавиц смѣло можно сказать, что четвертая часть есть и привесма тот свѣжій цвѣтъ в лицах и здоровое сложеніе они имѣют. Напротивъ того жъ, парижскіе могут толко взят во всей Европѣ первенство в уборѣ модном и оходженіи, разговорах, в одних поклонах и протчемъ прелетным образимъ, но не имѣщих той стройности тѣла, пользуюсь вѣнлами или рѣмунами скверними парижскими, соединенными съ вѣтростію, нахальствомъ и разговорами двусмысленными, мотовством и обманомъ, что все тем называется мѣзским человеку злимъ словомъ ...** (ЗГ II, 66 зв.).

Звернувши увагу лише на окремі лексичні особливості пам'ятки, зауважимо, що вона репрезентує структурно-типологічний тип мови другої половини XVIII ст. У ній виразно наявні діалектні риси поліського наріччя, ознаки російської мови, якою користувалась українська інтелігенція того часу, неунормованість правопису пам'ятки дозволить їх системно проаналізувати, вказавши і на тогочасну орфографічну традицію. Плідною для дослідження буде пам'ятка і під кутом зору історичної граматики та історичного синтаксису, адже написана у період формування нової української літературної мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горобець В.Й. Недосліджена пам'ятка мови і культури XVIII ст. / В. Й. Горобець // Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. — Вип. 6. — К. : ВПЦ «Київський університет», 2002. — С. 34–39.

2. Горобець В.Й. Слово *дисципліна* у східнослов'янських мовах [Електронний ресурс] / В.Й. Горобець, 2002. Режим доступу: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/КМ/pdfs/Magazine29-8.pdf>
3. Особовий архівний фонд. Матеріали І.Г. Галагана. Рукопис НБУ ім. В.І. Вернадського, шифр Ф. II, № 258, 264, 268.
4. Особовий архівний фонд. Матеріали І.Г. Галагана. Рукопис НБУ ім. В.І. Вернадського, шифр Ф. II, № 265.

ДЖЕРЕЛА

ЗГ I — «Записки посередньні» І.Г. Галагана. Книга I. Рукопис НБУ ім. В.І. Вернадського, шифр Ф. I, № 1043.

ЗГ II — «Записки посередньні» І.Г. Галагана. Книга II. Рукопис НБУ ім. В.І. Вернадського, шифр Ф. I, № 3421.

С.В. Волкова,

Київський національний лінгвістичний університет

МІФОЛОРНИЙ ПРОСТІР РОМАНУ СКОТТА МОМАДЕЯ “HOUSE MADE OF DAWN”

Поняття простору широко використовується в лінгвістичній науці. Говорять про тривимірний простір мови [9; 10], образний простір поетичного тексту [1], концептуальний (когнітивний) [5; 8], культурний [4], ментальний [2, 143–160] і простір тексту [11]. У контексті нашого дослідження будемо говорити про міфолорний простір у художньому тексті.

Матеріалом дослідження обрано роман Скотта Момадея “Дім, що на світанку створений”. Культурно-історично цей роман починає епоху Відродження культури автохтонного населення Північної Америки [15, 2]. Скотт Момадей відображує ментальний світ автохтонного населення через контрастне зіставлення його зі світом білих людей. Сміслова антитеза виступає з одного боку єднальною ланкою двох світів, а з іншого — опозиційною, що висвітлює дихотомію двох просторів у романі: художнього і міфолорного (синтез міфологічної і фольклорної картин світу).

Простір як одна з найважливіших категорій буття та універсалія людського досвіду слугує основою для моделювання сюжетної й смислової складових художнього тексту, що постає як найбільш